

แนะนำหนังสือตำนาน

อาทิตย์ ซีรวณิชย์กุล*

ตำนาน ถือเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมวัฒนธรรมไทยอย่างลึกซึ้ง ตำนานมีอยู่หลากหลายลักษณะด้วยกัน ตั้งแต่ตำนานที่อธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ ตำนานเกี่ยวกับเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ตำนานเกี่ยวกับสถานที่ ตำนานเกี่ยวกับที่มาของเมืองหรืออาณาจักร รวมทั้งตำนานทางพุทธศาสนา

---

* อาจารย์ ดร. อาทิตย์ ซีรวณิชย์กุล อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

หนังสือรวมบทความเรื่อง ตำนาน ของอาจารย์พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ** เป็นหนังสือเล่มสำคัญที่เชิญชวนให้เราตั้งคำถาม ขบคิด และคำนึงถึงปัญหาสำคัญของการอ่านหรือการศึกษาตำนาน ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวเกริ่นไว้ในคำนำ นั่นคือ การที่ผู้ศึกษาหรือใช้ประโยชน์จากตำนานเข้าไปถึงสาระที่แท้จริงในตำนานเรื่องต่างๆ ทำให้เกิดการตีความหรือใช้ตำนานอย่างไม่ถูกต้อง เช่น นักวิชาการบางคนมองว่าตำนานเป็นเรื่องเล่าเก่าแก่จึงไม่น่าเชื่อถือ ขาดหลักฐานที่เป็นเหตุเป็นผล หรือเป็นเรื่องไร้สาระจนไม่อาจนำมาใช้เป็นหลักฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์ได้ หรือบางครั้ง ตำนานก็ถูกนำไปใช้อย่าง “เกินคุณค่า” กล่าวคือ นำเรื่องราวในตำนานมาเป็นข้อมูลเพื่อแสดงเรื่องราวในอดีตต่ออย่างเป็นจริงเป็นจัง โดยมีได้ศึกษาทำความเข้าใจความหมายอย่างถ่องแท้เสียก่อน

อาจารย์พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ผู้เขียนซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ กรมศิลปากร จึงเสนอความคิดให้ทำความเข้าใจว่า ตำนานของไทยไม่ว่าจากท้องถิ่นใด เป็นสิ่งที่บันทึกและถ่ายทอด “ความรู้สึกนึกคิด” ของคนโบราณในช่วงเวลาที่ตำนานเรื่องนั้นได้รับการแต่งหรือคัดลอกบอกเล่าสืบต่อกันมา และการจะเห็น “ความรู้สึกนึกคิด” เหล่านั้นได้ ผู้อ่านจำเป็นจะต้องมีประสบการณ์การอ่านหรือมีความรู้กว้างขวางเกี่ยวกับตำนานเรื่องต่างๆ พงศาวดาร คัมภีร์ คำสอน และความเชื่อทางพุทธศาสนา จึงจะสามารถทำความเข้าใจตำนานเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้อย่างถ่องแท้ หรือไม่คลาดจากความ เป็นจริงมากนักเกินไป เมื่ออ่านตำนานแล้ว ผู้อ่านต้องเข้าใจว่าอะไรเป็นแก่น อะไรเป็นเปลือกของตำนาน ผู้อ่านอาจต้องทำความเข้าใจว่า สิ่งที่ปรากฏในตำนานอาจไม่ใช่ “ข้อเท็จจริง” เพราะเนื้อความในตำนานเรื่องหนึ่งอาจแย้งกับอีกเรื่องหนึ่งเมื่อกล่าวถึงบุคคลหรือเหตุการณ์เดียวกัน แต่ถ้าหากอ่านอย่างวิเคราะห์ก็จะเห็นว่า ตำนานนั้นบันทึก “ความรู้สึกนึกคิด” อะไรของผู้เขียน รวมทั้งบันทึกความเป็นไปของยุคสมัยที่แต่งตำนานเรื่องนั้นอย่างไร

ในหนังสือรวมบทความเล่มนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอแนวทางที่ใช้ในการอ่านและทำความเข้าใจตำนานผ่านบทความทั้งหมด ๙ เรื่อง ซึ่งผู้เขียนได้เขียนตีพิมพ์ตั้งแต่ปี ๒๕๓๘ ได้แก่ บทความเรื่อง ตำนานเรื่องสิงหนวัติฉบับวัดศรีโคมคำ พะเยา เรื่อง

** พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. ตำนาน (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๕).

ความหมายของตำนานพระธาตุเจ้าดอยตุง เรื่อง เปลือกตำนานว่าด้วยพระร่วงเป็นชายชู้ เรื่อง พระเจ้าพรหมในตำนานของล้านนา เรื่อง ตำนานในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวันวิไล พ.ศ. ๒๑๘๒ เรื่อง ตำนานตันโพธิ์ เรื่อง ตำนานอูรังคะตูกู (พระธาตุพนม) เรื่อง ตำนานพยากรณ์ที่ผิวดพลาต และเรื่อง ตำนานพระธาตุและเมืองนครศรีธรรมราช

ตำนานที่กล่าวถึงในบทความทั้ง ๙ เรื่องนี้มีเนื้อหาและที่มาแตกต่างกันหลากหลาย มีทั้งตำนานเมือง ตำนานเกี่ยวกับปูชนียสถานและปูชนียวัตถุในพุทธศาสนา ได้แก่ พระธาตุ ตันโพธิ์ และพระพุทธรูป ตำนานเกี่ยวกับบุคคลสำคัญ รวมทั้งตำนานต่างๆ ที่พบในเอกสารประวัติศาสตร์เช่นพระราชพงศาวดาร

ในแต่ละบทความ ผู้เขียนได้พยายามวิเคราะห์และอธิบายให้เห็นว่า ตำนานเหล่านี้มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับคัมภีร์ คำสอน และคติความเชื่อทางพุทธศาสนา เช่น ความเจริญความเสื่อมของบ้านเมือง กับกัลป์พุทธันดรกับต้นวงศ์กษัตริย์ ความคิดความเชื่อของคนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เรื่องการนับปีศักราชไปจนถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์หรือการเมืองระหว่างอาณาจักรหรือเมืองโบราณต่างๆ เช่น ในบทความเรื่อง ความหมายของตำนานพระธาตุเจ้าดอยตุง ผู้เขียนวิเคราะห์ให้เห็นว่า การแสดงสิทธิธรรมของกษัตริย์ล้านนา ซึ่งเป็นคนพื้นเมืองนั้น ไม่จำเป็นต้องสืบสายโลหิตจากพระเจ้าสมมตราช ตั้งแต่คราวปฐมกับ ดังเช่นที่ปรากฏเป็นชนบในพงศาวดารของภาคกลาง ซึ่งทำให้เห็นปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่ต่างฝ่ายต่างอ้างความชอบธรรมของตนเองหรือโต้แย้งกันโดยใช้คติความเชื่อที่มีที่มาจากคัมภีร์พุทธศาสนาอย่างไร

ตำนานบางตำนาน เราอาจไม่ทราบข้อเท็จจริงว่า เหตุการณ์ที่ปรากฏในตำนานเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงหรือไม่ แต่เมื่ออ่านวิเคราะห์ตำนานเรื่องนั้นดู ประกอบกับการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทางการเมืองของอาณาจักรโบราณ ก็อาจจะทำให้เข้าใจเหตุผลของการเขียนตำนานและเรื่องราวต่างๆ ได้ เช่น ในบทความเรื่อง เปลือกตำนานว่าด้วยพระร่วงเป็นชายชู้ ซึ่งถือว่าเป็นเกร็ดของเรื่องราวในตำนานล้านนา ผู้เขียนได้วิเคราะห์อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่-เชียงราย สุโขทัย และพะเยา ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของตำนานที่ว่าพระร่วงแห่งสุโขทัยเป็นชู้กับชายา

พระเจ้าแผ่นดินแห่งพะเยา และพระเจ้ามั่งรายแห่งเชียงใหม่-เชียงรายต้องเป็นผู้ตัดสินความ

ในบทความหลายเรื่อง ผู้เขียนชี้ให้เห็น “ข้อจำกัด” หรือ “อุปสรรค” ในการอ่านและทำความเข้าใจตำนาน ซึ่งผู้อ่านควรจะต้องคำนึงถึง เช่น ความขำขันเสียดสีของเอกสาร ความผิดพลาดของข้อความหรือชื่อเรื่องซึ่งเกิดจากการคัดลอกหรือพิมพ์ซ้ำ ความเก่าแก่ของภาษาหรือเนื้อหาที่เขียนอย่างวกวน ไปจนถึงการอ่านตำนานที่ผ่านการบอกเล่าด้วยคนๆ หนึ่ง ซึ่งทั้งหมดนี้จะต้องใช้ความอดทน อดทนไม่ว่าจะเป็นการค้นคว้าหาความหมายของถ้อยคำหรือค้นคว้าแหล่งข้อมูลหลักฐานอื่นๆ เพื่อทำความเข้าใจหรือตีความตำนานเรื่องนั้นๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผลมากที่สุด เช่น ในบทความเรื่อง ตำนานในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวันวิไล พ.ศ. ๒๑๘๒ แสดงให้เห็นว่าการอ่านตำนานที่ถ่ายทอดโดยวันวิไล ซึ่งเป็นชาวต่างชาติคนหนึ่งนั้น จะต้องใช้ความรู้ที่กว้างขวางเกี่ยวกับตำนานและประวัติศาสตร์ เพื่อตรวจสอบหรือสืบสวนว่าตำนานเหล่านั้นตรงกับพงศาวดารหรือตำนานของไทยเรื่องอะไร และมีข้อค้นพบไปอย่างไรบ้างหรือไม่ ในขณะเดียวกัน การอ่านข้อเขียนของวันวิไล อาจจะทำให้เราได้ทราบเรื่องบางเรื่องที่ไม่เป็นที่เปิดเผยชัดในเอกสารอื่นๆ ก็เป็นไปได้

หนังสือรวมบทความเรื่อง ตำนาน ของอาจารย์พิเศษ เจียจันทร์พงษ์เล่มนี้จึงมีประโยชน์ต่อนักวิชาการ นักศึกษา และผู้สนใจ ในฐานะที่เป็นหนังสือที่ไม่เพียงแต่เสนอแนวทางในการอ่านตำนานอย่างเป็นวิชาการ ด้วยความ “ระมัดระวัง” อันกอปรขึ้นจากความรู้ที่เป็นพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรม ความคิดความเชื่ออย่างกว้างขวางเท่านั้น แต่ยังนำเสนอทำให้ผู้อ่านได้คิดวิเคราะห์และเข้าใจ “สาระ” หรือ “ความรู้สึกนึกคิด” ของคนโบราณในตำนานของไทยที่มีอยู่อย่างหลากหลายอีกด้วย